безпосередньо впливає на його почуття. У запамятовуванні бере участь і образна память, бо ФО створюють в уяві не прості образи, які виникають при сприйманні слів, а жваві та яскраві, що зумовлено природою фразеологізмів.

Сталий вислів, влучно вжитий у мовленні за певних обставин, може виникнути в свідомості, коли людина потрапляє в аналогічну ситуацію. Неабияку роль у даному випадку для запамятовування відіграє емоційна асоціація. В процесі використання у мовленні окреме місце можна відвести ФО, до складу яких входить назва кольору. Такі ідіоми мають особливе психологічне значення, адже сприймання кольору повязане із зоровими відчуттями, вивчення фразеологізмів із колоронімами створює підґрунття для розвитку уяви. Образ, який породжує фраза з назвою кольору, дуже легко уявити. А здібність щось зороо уявляти позитивно впливає на запамятовування. Отже, такі вислови розвивають і память. Не можна переоцінити процес мислення в ході навчання, в якому матеріалом для розвязання завдань є образи; ними знову-таки можуть слугувати ФО з колоронімами. Вони є засобами образного змалювання явищ навколишньої дійсності, одночасно збагачуючи інтелект та духовний світ людини.

Дослідивши колороніми, можна зробити наступні висновки:

1. При утворенні фразеологічних варіантів та синонімів лексеми на позначення кольору можуть взаємозамінятися в певному фразеологічному контексті, виступаючи, таким чином, як синоніми.

2. В момент утворення фразеологізму, колоронім входить до його складу у своєму первинному значенні або, рідше, набуває такого семантичного відтінку, який приписують значенню самого кольору.

3. Певний відсоток становлять фразеологізми, до складу яких лексеми на позначення кольору увійшли в прямому значенні. В деяких інших випадках психологічне тлумачення кольору було основним при утворенні значення фразеологізму.

Література

Авксентьєв Л.Г. Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування // Мовознавство.- 1987; *Даниель* С.М. Искусство видеть: о творчески способностях восприятия, о языке линий и красок. - Л., 1990; *Демський* М.Т. Системні зв'язки у сфері фраземіки // Мовознавство - 1991. - №2 ; *Єрченко* П.Г. Класифікація фразеологічних одиниць // Іноземна філологія. - 1994. - Вип. 4; . *Кочерган* М.П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. - К., 1999; *The New Book of Popular Science*.- Danbury, Connecticut, 1996-Vol.3; *The World Book Encyclopedia*. - Chicago, London, Sydney, Toronto, 1994 - Vol.4; *Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language*. Unabridged. - New-York, 1993.

СЕНИК О. Я.
(Національний університет „Львівська політехніка”)

ВИЗНАЧЕННЯ ЗБІРНИХ ІМЕННИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Поняття збірності відображає якості та взаємозв’язки ряду однорідних предметів, що мисляться як єдине ціле, але разом з тим не втратили своєї індивідуальності. Воно є результатом пізнання об’єктивної дійсності і бере участь у побудові мовної картини світу, оскільки має свої засоби мовної реалізації. Основним

засобом реалізації поняття збірності в українській та англійській мовах є збірні іменники.

Збірні іменники є суперечливим об'єктом дослідження завдяки своїй парадоксальній природі: за змістом вони множинні, тобто позначають множинність предметів, проте граматично мають форму однини [Реформатский 1987, с. 83]. О. Єсперсен називає збірні іменники „єдностями вищого порядку" [Есперсен 1958, с. 223]. Вони продовжують привертати пильну увагу дослідників і вже написано чимало праць про збірні іменники в українській, російській, англійській та інших мовах. Їх вивчали О. О. Шахматов, О. О. Реформатський, З. І. Котова, О. П. Петровська, І. Г. Матвіяс, В. О. Горпинич, О. К. Безпояско та інші мовознавці. Однак контрастивному аналізу цих одиниць, зокрема в українській та англійській мовах, досі було приділено недостатньо уваги. Головною передумовою цього аналізу можна вважати чітке визначення поняття „збірний іменник" через опис семантичних і граматичних ознак збірних іменників.

Питання про те, які іменники слід відносити до збірних, залишається одним із дискусійних в українському мовознавстві. Ще з античних часів збірні іменники у різних мовах визначалися лише за лексичним значенням: збірними вважалися всі іменники на позначення сукупності реалій, які мисляться як одне ціле [Матвіяс 1974, с. 19]. Таким чином, до збірних іменників української мови можна віднести такі слова як *армія, горох, солодощі* тощо. Проте деякі мовознавці, такі як В. О. Горпинич і І. Г.Матвіяс, вважають за необхідне керуватися ще й граматичним критерієм при визначенні збірних іменників, адже за допомогою лише семантичного критерію важко провести розмежувння між, наприклад, збірними і речовинними іменниками, як у випадку зі словами *солома, квасоля* тощо, або збірними і звичайними загальними іменниками, як у випадку з іменниками *стадо, гай, народ*. Граматичними ознаками збірності ця група вчених вважає: а) певні типи словотворення; б) особливості відмінювання і в) особливості зв'язків з числівниками [Матвіяс 1974, с. 20].

Дослідники англійської мови традиційно спираються лише на семантичний критерій, що, очевидно, пояснюються аналітичною природою цієї мови. До збірних вони відносять всі іменники, у семантичній структурі яких присутня сема збірності, незалежно від їхніх граматичних особливостей. Таким чином, на сьогоднішній день збірні іменники англійської мови описані як набір граматично гетерогенних одиниць, напр.: *a flock (of birds), peasantry, team, linen, clothes, measles, billiards, news* [Иконникова 2007, с. 11]. Це також створює труднощі при розмежуванні збірних іменників і звичайних загальних назв, як у випадку з іменниками *family, crew, council, club* тощо.

Мета цієї роботи **–** дослідити можливість застосування граматичного критерію до ідентифікації збірних іменників в англійській мові. Якщо цей критерій „працюватиме", ми отримаємо не лише можливість провести чітке розмежування між англійськими збірними іменниками з одного боку і загальними іменниками з іншого, а й tertium comparationis для подальшого контрастивного аналізу збірних іменників в обох мовах. Мета роботи передбачає опис граматичного підходу до визначення збірних іменників в українській мові, дослідження граматичних ознак збірності у збірних іменників української мови, виявлення тих самих ознак в іменників англійської мови та, можливо, виявлення інших граматичних ознак збірності в іменників англійської мови.

Об'єктом дослідження є іменники з семою збірності в українській та англійській мовах. Предмет дослідження – граматичні ознаки збірності іменників обох мов.

Оскільки, як вже зазначалося вище, поняття семантичної збірності досить умовне і встановити обсяг іменників з семантикою збірності практично неможливо [Матвіяс 1974, с. 20], потрібно шукати інші критерії збірності, які дозволять чітко окреслити

межі розряду збірних іменників у мові. Збірні іменники вже були відмежовані від іменників singularia tantum, pluralia tantum і звичайних загальних іменників. Коротко опишемо аргументи, на основі яких це було здійснено.

Збірні іменники різних мов і досі вивчаються багатьма дослідниками як різновид іменників singularia tantum поряд із речовинними і абстрактними іменниками та власними назвами. На перший погляд такий підхід є обгрунтованим, адже, по-перше, за допомогою збірного іменника, який хоч і позначає сукупність предметів або осіб, тобто множинне поняття, формується ідея цілісності і ми вже не сприймаємо цю сукупність як індивідуальні предмети чи особи, кожен/кожна зі своїми особливостями, а як неподільну єдність. По-друге, неможливо утворити форму множини від таких „класичних" збірних іменників як *студентство*, *насіння*, *інтелігенція* тощо.

Однак видатний російський мовознавець О. О. Реформатський заперечує приналежність збірних іменників до іменників singularia tantum, тому що singularia tantum через граматичну форму однини виражають одиничне, напр. *солома, сніг, вино, олово* (за О. О. Шахматовим, категорія речовинності) або якість, напр.: *доблесть, підлість* (за О. О. Шахматовим, категорія абстрактності), а збірні іменники через ту саму форму передають множинне [Реформатский 1987, с. 83]. Ці дві групи об'єднує лише неприналежність до граматичної категорії числа, адже категорія числа, як і будь-яка інша граматична категорія, базується на протиставленні двох однорідних формально виражених явищ – формально виражених значень однини і множини [Горпинич 2004, с. 17], а у випадку збірних іменників і іменників singularia tantum говоримо лише про формальне вираження однини [Реформатский 1987, с. 83].

Ототожнювати збірні іменники з іменниками pluralia tantum, такими як *солодощі, фінанси, надра,* також не можна, бо за визначенням збірні іменники завжди мають форму однини, хоч і виражають множинність [Реформатский 1987, с. 83].

За О. О. Реформатським, збірний іменник обов'язково твориться від звичайного загального іменника з повною числовою парадигмою, причому зміст збірний іменник запозичує від звичайного загального іменника у множині, а форму – від цього іменника в однині. Графічно це можна зобразити за допомогою такого трикутника [Реформатский 1987, с. 83]:

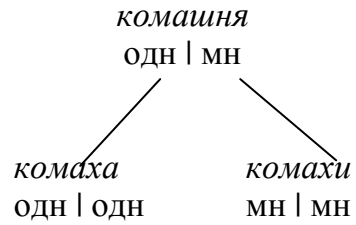

Рис. 1. Збірний іменник: представлення множинності денотата у граматичній формі однини

Цю думку підтримують і українські дослідники, зокрема Л. Ю. Алтицева, яка вважає однією з основних ознак збірних іменників відповідність опозиції „нерозчленована сукупна множинність" – „один представник (особа або предмет)", напр.: *козацтво – козак, проміння – промінь* [Алтицева 2003, с. 10]. О. Єсперсен також визначає збірні іменники як такі, що позначають сукупність ряду предметів, які можна перерахувати [Есперсен 1958, с. 224-225]. Та як тоді бути з іменниками *дрань*, *дичина* тощо? Як відповідь на це питання дослідники пропонують словотвірний критерій. Згідно з ним, до збірних належать іменники, утворені за допомогою конкретних суфіксів, як пише Л. Ю. Алтицева: "Збірність характеризується як семантико-словотвірна категорія, що знаходить вираження за допомогою словотворчих формантів – суфіксів і цим відрізняється від сукупності, яка виражається лексично" [Алтицева 2003, с. 10]. До суфіксів на утворення збірних

іменників в українській мові відносять: **–ств-о**, **–цтв-о** *(людство, дворянство, духівництво)*; **–в-а** (*братва, татарва, мушва, дітва*); **–от-а** (*піхота, біднота, парубота*); **–і-я** (*братія, комсомолія*); **–ур-а** (*професура, апаратура, аспірантура*); **–ат-** (*секретаріат, старостат, деканат*); **–н-я** (*рідня, солдатня, собачня*); **–ин-а** *(щетина, дичина, садовина*); **–инн-я**, **-овинн-я** (*ластовиння, гарбузиння*); **–няк-**, **–ник-** (*березняк, дубняк, малинник, ягідник*); **–ор-а**, **-ар-а** (*дітвора, мошкара*); **–еч-а** (*малеча*); **–ітет-** (*генералітет*); нульовий суфікс (*гадь, драньо, натерть, покидь*) та деякі інші [Горпинич 2004, с. 46; Матвіяс 1974, с. 20-21].

В англійській мові попри її аналітичну природу можна також виділити цілий ряд морфем, за допомогою яких творяться іменники з семантикою збірності. До них належать суфікси **-(i)ty** (*royalty, nobility, humanity, laity*); **-(e)ry** (*peasantry, gentry, yeomanry, crockery, stationery, cutlery, finery, machinery, jewellery*); -**y** (*clergy, soldiery*); **–ment** (*management, establishment*); **–hood** (*womanhood, priesthood*); **–age** (*herbage, foliage, entourage*); **–ace** (*populace*); **–ate** (*pastorate, electorate*), а також кореневі морфеми **–ware** (*silverware, tableware, ovenware, glassware*) і **–kind** (*humankind, mankind, womankind*). Однак помилково стверджувати, що збірними іменниками в англійській мові можуть бути лише ці деривативи, тому що залишається ще цілий ряд запозичених в готовому вигляді або питомих безафіксних слів, які безумовно є збірними іменниками, на що вказують їхні інші граматичні характеристики, напр. здатність узгоджуватися лише з присудком у формі множини, напр. *cattle, police, kin*.

Другою граматичною ознакою збірності іменників української мови є специфічне відмінювання, а саме ідентичність форм називного і знахідного відмінка [Безпояско 1991, с. 144]. Однак для цього дослідження ця ознака не актуальна у зв'язку з аналітичним характером англійської мови.

Третьою граматичною ознакою збірності іменників в українській мові є особливий зв'язок з числівниками. Як зазначалося вище, збірні іменники знаходяться поза межами граматичної категорії числа і можуть мати лише форму однини. Відповідно, збірні іменники не поєднуються з кількісними числівниками, хоча в окремих випадках поєднання з неозначено-кількісними числівниками можливе: *частина селянства*, *одна третина студенства* [Безпояско 1991, с. 144].

Спробуймо застосувати цю ознаку до іменників англійської мови. По-перше, слід відразу відкинути іменники pluralia tantum, напр. *scales, clothes*, які за самим визначенням збірних іменників ними бути не можуть всупереч деяким дослідникам [Иконникова 2007, с. 11]. По-друге, до збірних належать лише ті іменники, від яких неможливо утворити форму множини, або які не поєднуються з неозначеним артиклем „a", рівнозначним в англійській мові кількісному числівнику „один", напр. *napery, glassware*. Це приводить нас до висновку, що такі іменники англійської мови як *herd, swarm, flock* тощо, які традиційно вважаються збірними, особливо у словвосполученнях типу *a herd of cattle, a swarm of bees, a flock of birds*, граматично збірними не є. З аналогічною проблемою вже стикалися дослідники російської і української мов. Природно, ті з них, які беруть до уваги граматичні ознаки збірності, відносять цю групу іменників до звичайних загальних іменників, адже вони, незважаючи на наявність семи збірності у своєму лексичному значенні, володіють повною числовою парадигмою: *стадо – стада, сім'я – сім'ї, армія – армії*. Те саме спостерігаємо і в англійській мові: *a herd – herds, a family – families, a team – teams, a crew – crews*.

Однак англійська мова володіє певними особливостями стосовно формального вираження категорії числа, одною з яких є використання дієслова у формі множини з іменником у формі однини, яка характерна для усіх збірних іменників англійської мови на позначення множинності осіб, напр.: *Social change, therefore, was unlikely to come from the top and* ***the peasantry were*** *badly educated and impoverished smallholders*

[Longman 2003]. *Research has shown that thirty percent of* ***the electorate have*** *still* ***not decided*** *how they will vote* [Longman 2003]. Таке узгодження підмета і присудка додатково вказує на множинний характер підмета і віддзеркалює парадоксальну суть збірних іменників синтаксичному рівні: підмет у формі однини поєднується з присудком у формі множини. Цікаво, що в мові давньоруського періоду збірні іменники також узгоджувалися з дієслівними присудками у формі множини, залишки чого спостерігаються в українській художній літературі XIX ст.: *Калавурне* ***козацтво****, як* ***почули*** *писарське повеліниє, зараз і* ***відчепили*** *з відьомської низки Веклу Штириху* (Г. Квітка-Основ'яненко) [Матвіяс 1974, с. 21-22].

На жаль, на цьому питання ідентифікації збірних іменників в англійській мові не вичерпується, адже практично всі інші іменники, які позначають сукупну множинність осіб, але володіють повною числовою парадигмою, також узгоджуються з дієслівними присудками у формі множини, напр.: *My* ***family come*** *from Scotland originally* [Longman 2003]. *The* ***club have*** *the resources and they will not disappoint their supporters* [Aremo 2005, с. 52]. Отже, вони також виражають множинність осіб за допомогою іменника у формі однини. Очевидно, є підстави говорити про явище омонімії в англійській мові, коли одна лексема виражає два семантично і граматично різні іменники – звичайний загальний і збірний іменник. На користь такого твердження свідчить те, що коли начебто звичайний загальний іменник позначає сукупну множиннність осіб, він зазвичай вживається з означеним артиклем "the" і пишеться з великої літери, що вказує на унікальність цієї сукупної множинності осіб, а, отже, незлічувальність самого іменника, напр.: *The Senate is/are holding its/their third meeting today* [Aremo 2005, с. 53]. *The Government is/are serious about its/their welfare programs* [Aremo 2005, с. 53]. Відповідно, здатність іменникового підмета у формі однини узгоджуватися з дієслівним присудком у формі множини можна трактувати як ще одну граматичну ознаку збірності іменників в англійській мові.

Із проведеного дослідження випливає, що граматичний критерій можна застосовувати поряд із семантичним при визначенні збірних іменників в англійській мові. Таким чином, спільними граматичними ознаками збірності іменників в українській та англійській мовах є певні типи словотворення (в англійській мові ця ознака не є визначальною, а радше допоміжною) і нездатність поєднуватися з кількісними числівниками. Специфічною граматичною ознакою збірності іменників української мови є ідентичність форм називного та давального відмінків при відмінюванні. Специфічною граматичною ознакою збірності іменників англійської мови є здатність узгоджуватися з дієсловом у формі множини. Отже, в українській мові збірними можна вважати іменники, які позначають сукупну множинність істот або неістот, не поєднуються з кількісними числівниками, мають ідентичні форми називного та знахідного відмінків і творяться за допомогою ряду суфіксів. В англійській мові збірними можна вважати іменники, які позначають сукупну множинність істот або неістот, не поєднуються з кількісними числівниками, узгоджуються з дієсловами у формі множини і переважно творяться за допомогою ряду морфем.

Література

Алтицева Л. Ю. Функціонально-семантичні параметри іменників з неповною числовою парадигмою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова" / Л. Ю. Алтицева. – К., 2003. – 20 с. *Безпояско О. К.* Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз). – К.: Наукова думка, 1991. – 171 с. *Горпинич В. О.* Морфологія української мови: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: ВЦ „Академія", 2004. – 336 с. *Есперсен О.* Философия грамматики. – М.: Изд-во иностр. лит., 1958. – 404 с. *Иконникова С. В.* Функционально-семантическое поле собирательности в

современном английском языке в сопоставлении с русским языком: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: 10.02.20 „Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / С. В. Иконникова – М., 2007. - 24 с. *Матвіяс І. Г.* Іменник в українській мові. – К.: Рад. шк., 1974. – 184 с. *Реформатский А. А.* Лингвистика и поэтика. – М.: Наука, 1987. – 320 с. *Aremo W. B.* On some uses of singular collective nouns [Електронний ресурс] // English Today – January 2005. – Vol. 21, No1 – P. 52-55. – Режим доступу до статті: http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&fid=2805833&jid=ENG&volumeId=21&issueId=01&aid=280582 Longman Dictionary of Contemporary English / [director Della Summers]. – New ed. – Pearson Education Ltd., 2003. – 1950 p.

СТАНІШЕВСЬКА О. Б.
(Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка)

ПРОБЛЕМА ПЕРЕНОСНОГО ЗНАЧЕННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ (УКРАЇНСЬКІЙ) ТА ІРАНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТРАДИЦІЯХ

Розвиток мовознавства, що супроводжується постійним поглибленням наших знань про світ і людину, ставить перед науковцями нові завдання. У великій кількості сучасних досліджень увага зосереджується на ролі переносного значення слова у мові, визначається специфічність семантики та стилістичних способів реалізації його в контексті. Це підтверджується значною кількістю праць у цьому напрямі, які з’явилися останнім часом в європейському та іранському мовознавствах (праці Н. Арутюнової, А. Шамоти, В. Харченко, В. Вовк, Г. Анварі, К. Сафаві, С. Шаміса, Г. Сатервана та багатьох інших).

Аналіз досліджень, присвячених цій проблемі, виявив, що, незважаючи на тривалу історію дослідження та велику кількість праць, багато питань залишається недостатньо з’ясованими та суперечливими. Одним з них є проблема визначення термінів, які обслуговують проблематику переносного значення в європейській (українській) та іранській лінгвістичних традиціях.

Опрацьовуючи спеціальну літературу, ми виявили, що терміни, які позначають слова, вжиті в переносному значенні, в європейському (українському) та іранському мовознавствах суттєво відрізняються. Це визначається впливом різних лінгвістичних традицій.

Мета цієї статті – розглянути систему лінгвістичних термінів, які обслуговують проблему переносного значення в іранському мовознавстві, а також визначити, які терміни треба вживати у порівняльному лінгвістичному дослідженні.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначити терміни, що обслуговують проблематику переносного значення в іранській лінгвістичній традиції;
- порівняти виявлені в іранському мовознавстві лінгвістичні терміни, що вживаються на позначення слів вжитих у переносному значенні, з європейською лінгвістичною терміносистемою, взявши за взірець українську.

Об’єктом нашого дослідження є поняття переносного значення в іранській лінгвістичній традиції.

Предмет дослідження – іранські лінгвістичні терміни, які використовують на позначення слів вжитих у переносному значенні.

Українська мовознавча терміносистема ґрунтується на європейській класифікації, яку систематизували в Античні часи і відтоді вона майже не зазнала змін. Тому терміни, які використовують в українському мовознавстві здебільшого